

Dünder Taşer'in
BÜYÜK TÜRKİYESİ
[OSMANLI DEVLET ANLAYIŞI]

Ziya Nur Aksun

YAYIN NU: 813
KÜLTÜR SERİSİ: 424

1. Basım: 1974, Kutluğ Yayınları

10. BASIM

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-975-437-768-2

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.[®]
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
Ankara irtibat bürosu:
Yüksel Caddesi: 33/5 Yenişehir – Ankara Tel: (0312) 431 96 49
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım
Dizgi - Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Plato Basım
Baskı: Yaylacık Matbaası (0212)6125860
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul-2010

DÜNDAR TAŞER: 1925'de Gaziantep'de doğmuştur. 30 Ağustos 1944'de Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuş ve Tank Asteğmeni rütbesiyle orduya katılmıştır. 1960 senesine kadar muhtelif birliklerde vazife görerek Binbaşı rütbesine yükselen Dündar Taşer, 27 Mayıs 1960 Hareketine iştirak etmiş ve Millî Birlik Komitesi Üyesi olmuştur. 13 Kasım 1960'da Alparslan Türkeş'le beraber 14'lerden biri olarak, yurt dışında vazifelendirilmiştir. Fas ve İsviçre Büyükelçiliklerimizde danışman olarak vazife görmüştür.

Daha sonra yurda dönmüş, 1965 yılında Alparslan Türkeş'le beraber o zamanki adı C.K.M.P. olan, Milliyetçi Hareket Partisi'ne girerek Genel İdare Kurulu Üyeliğine getirilmiş, vefatına kadar bu partinin Genel Başkan Yardımcılığı'nda bulunmuştur.

14 Haziran 1972 günü, Ankara'da müessif bir kaza neticesi Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

İÇİNDEKİLER

Onu Kaybedişimiz ve Bu Kaybın Büyüklüğü	9
Karıştığı 27 Mayıs Hareketi Hakkındaki Görüşü ve Bunu Tarihî Sürecimiz İçine Oturtuşu.....	10
Onun “Devlet” ve “Devlet Adamı” Anlayışı; “Fena Fi'd-Devle” Tâbiri.....	20
Kendisini İlk Dinleyişim: Kıbrıs Hakkındaki Konferansı.....	28
İki Yüzyıldır İlerleme Maksadıyla Tuttuğumuz Yol Hakkında	35
Millet ve Aydın, Halk ve Kurumlar İkiliği Hakkındaki Görüşleri	58
Gaziantep ve Civarındaki Gözlemleri	65
Osmanlılardaki “Kardeş Katli” Hakkındaki Görüşü	72
Kara ve Deniz İmparatorlukları Hakkındaki Görüşü	80
“Kölelik” Hakkında Bizde ve Batı'daki Anlayışına Dair Görüşü	85
“İttihatçılar” Hakkında Bir Görüş	90
Batı'ya Benzemeyişimiz Hakkında	92
“Faşist” ve “Nazist” Suçlamasına Bir Cevap	98
Sağ ve Sol Çekişmesi Hakkında.....	101
“Bu Düzen Bozuktur” Sözü Üzerine	107
Toprak Reformu Hakkında	109
Milliyetçilik Hakkında	113
Devlet Şuuru Hakkında	115
Balkan Yenilgisine Dair	118
Fas'a Dair Bir Hatırası	120
İsviçre'den Bir Hatıra	122
Arkadaş'a Dair	126
27 Mayıs'a Dair Bir Hatıra	128
“Memur” Psikolojisi Hakkında Bir Gözlemi	130

8 • *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye*

Ordu Hakkında	132
“Siyasî Ap” Konusu Hakkında.....	136
1969 Seçimlerinden Sonraki Bir Tespiti.....	141
“Büyük ve Kudretli Devlet” Fikri ve Hasreti.....	142
Siyasi Hedeflerimiz Hakkında	148
Düzen ve Ekonomik Gelişmeye Dair	150
Bir Başka Gözlemi.....	154
Vatan Kavramı Hakkında.....	156
Türklük ve Geleceği	159
Alay Müftüleri Konusu	168
Düşüncede ve Toplumdaki Zıtlıklar.....	171
“Sağ” Deyimi Hakkında.....	177
Söğüt İzlenimleri.....	180
12 Mart Hakkında	201
Âşıklar Ölmez	206

Onu Kaybedişimiz ve Bu Kaybın Büyüklüğü

MİLLETİMİZ, son yüzyılda yetiştirebildiği en büyük fikir, hareket ve dâvâ adamlarından birini, belki de en önemlisi-ni kaybetti.

O, âniden parlayan bir şimşek ve şiddetli bir gök gü-rültüsü ile Türk siyasî hayatına girmişti. İki sene süren bir ayrılıktan sonra memleketine dönerek, asıl millî ve kutsal mücadelesine başlamış; zihniyetinin yüksekliği, fikirlerinin genişliği, zekâsının keskinliği, muhakemesi-nin sağlamlığı, çelik kadar sağlam karakteri, fakat gül yaprağından daha nâzik tabiatı ve alçak gönüllülüğü ile milliyetçi ve muhafazakâr zümrelerin ufkunda, gittikçe büyüyen bir ziya (ışık) kütlesi hüviyetini kazanmıştır. Tıpkı bir ebemkuşağı gibi en sade ve açık millî renklerle çevrelenen bu verimli ziya kütlesinin anî ölümü kolumu-zu kanadımızı kırmış, gönlümüzde tâkat (güç, kuvvet) bırakmamıştır.

“İftirâkınla (ayrılığınla) efendim, bende tâkat kalmadı”

mısraı herhalde buraya uygun düşer. Fakat bu ayrılık, ebedî (sonsuz) ve fanî (ölümlü) âlemler arasındaki fark kadar uzak veya yakın bir ayrılık...

Ne gariptir; onun siyasî hayata girişi, ne kadar anî ve bizim için ne kadar üzücü olduysa, ölümü de o kadar ânî ve belki, ondan daha çok keder ve elemle dolu oldu.

*Karıştığı 27 Mayıs Hareketi Hakkındaki Görüşü
ve Bunu Tarihî Sürecimiz İçine Oturtuşu*

ONUN ismini, herkesle beraber, 27 Mayıs 1960 Hareketini yapanların arasında, 38 kişilik Millî Birlik Komitesi'nin bir üyesi olarak gördük. O zaman, 35 yaşındaki bu genç tankçı binbaşısının ismi, benim için bir mânâ ifade etmiyordu. Yapılan harekete de onaylayan bir gözle bakmıyordum. Tarihle çok yakından ilgilendiğim, çok uğraştığım için de, son iki yüzyıllık dönemde meydana gelen önemli siyasi devrimlerin, askerî darbe ve ihtilâllerin memleket için daima bir felâketle, iç ve dış bir dizi karışıklıklarla neticelendiğini biliyordum. Bu husustaki yeni denemelerin, sonuç doğuramayacağı hakkındaki hükmüm de kesindi. Daha sonraları yaptığımız görüşmelerde, kendisinin de aynı görüş ve endişe ile dolu olduğunu görmüştüm. Bu konuda bana hemen hemen aynen şunları söylemişti:

“Harekete geçmezden önceki günlerde benim en büyük üzüntümü, yapacağımız işle devletin yeni bir felâkete sürüklenebileceği ihtimali oluşturuyordu. İşe karar vermek benim için kolay olmadı. Çünkü tarihimizde yapılmış bütün devrim, değişim hareketlerinin, ne kadar kötü olursa olsun, mevcut düzeni sarsıp, devletin ve milletin başına yeni belâlar getirdiği hakkında sarsılmaz bir inancım vardı. Bugün bu inancım daha da pekleşmiştir.”

“Daha önceki Yeniçeri ayaklanmalarına gitmeye lüzum yok. Çünkü onlarda bir sistem ve düzen değiştirme gayesi yok. Çeşitli sebeplerle ortaya çıkan, kendine has bir geleceğe göre gelişen ayaklanmalar... Hattâ bunların zararları yanında, kendine göre faydalı neticeleri olduğu bile söylenebilir. Toplumdaki gevşeklik haline karşı reaksiyon olarak doğduğu, bir uyarı, ikaz şeklinde görüldüğü, disiplinli bir idareyi davet edip, yeni bir hamleye vücut verdiğini iddia bile mümkündür. Meselâ Genç Osman’ın şehid edilmesiyle doğan karışıklıkların ardından IV. Murad’ın ortaya çıkması, Sultan İbrahim’in arkasından IV. Mehmed’in tahta çıkışı ve Köprülüler’in çalışmaları, 1730 Patrona İhtilâli’nin hemen arkasından Avusturya ve Rusya ittifakına karşı Belgrad’ı yeniden alışımız gibi.”

“Fakat Nizâm-ı Cedid’le başlayan devir için böyle bir fikir yürütmek mümkün değil. Nizâm-ı Cedid, önemli bir dönüm noktası ve devrim. Yani bugün tekrarlandığı gibi yeni düzen sevdası. İki yüzyıldır yeni düzen peşindeyiz. Ve tabii devamlı sarsıntı ve çalkantıların ortasında...”

“Bu ‘yeni düzen’, toplumda bir reaksiyon doğurmuş ve III. Selim tahttan indirilmiştir. Onun hâl’i (tahttan indirilişi) ile doğan karışıklıklar, Alemdar Hareketi ve felâketiyle sonuçlanmış, Sened-i İttifak denilen utanç belgesinin imzasına, hattâ Yunan İsyânı’na ve II. Mahmud’un devrimlerine sebep olmuştur. ‘Devleti kuvvetlendireceğiz’ diyerek kendi ordumuzu kendi elimizle topa tutmuş ve yıkmıştık. Bu, yeni ve çok büyük bir dönüm noktasıdır. Sonuçları da ânî ve şiddetli olmuştur.”

“Bu olay, devleti içte ve dışta fecî şekilde zayıflatmıştı. 1827’de donanmamız Navarin’de yakılmış; 1828’de Ruslar, küçücük bir kuvvetle ilk defa Edirne’ye girmişlerdi. 1829’da Yunan bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştık. 1830’da Cezayir, Fransızlarca işgal edilmiş; 1832’

de Sisam'a muhtariyet verilmişti. Devletin adi bir valisinin oğlu¹ Kütahya'ya kadar yürümüş; bundan korkan Padişah Rusya'ya teslim belgesi demek olan Hünkâr İskeleyi Anlaşması'nı imzalamıştı.”

“Bu anlaşmanın sonuçlarından kaygı duyan Avrupa devletleri, bizden ekonomik, ticarî ve siyasî büyük tâvizler alarak, Mısır Meselesi'nin halledilmesini ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti etmişlerdi. Yani devletimiz altı Avrupa hükümetinin vesayeti altına alınmıştı.”

“İşte *Tanzimat* denen şey budur. Tanzimat, Sultan Mahmud devrimlerinin tam bir neticesi ve bir dönüm noktasıdır.”

“Artık bu Avrupa devletleri, iç işlerimize müdahaleye kalkışmışlardır. Cidde'yi topa tutmalar; Lübnan'a asker çıkarmalar; Dürzî Meselesi; Kutsal Yerler (Makamât-ı Mübâreke) Meselesi² gibi, bir sürü haysiyet kırıcı dış müdahalelere maruz kalmıştık.”

“Bunlardan sonuncusu, Kırım Savaşı'nı doğurmuş; 1856'da galip olarak oturduğumuz Paris Barış Antlaşması'ndan, yenik olarak çıkan tek devlet biz olmuştuk. Büyük Devlet (Düvel-i Muazzama) olmak gibi kuru bir ünvanla yetinmiş; buna karşılık Islahat Fermanı'nın uygulanmasını anlaşmaya sokmakla Batılılara yüzlerce müdahale fırsatı vermiştik.”

“Âli ve Reşid Paşa'larla Tanzimat devri devlet adamları büyük adam değillerdir efendim! Belki bazı sebeplerle mâzur (hoş) görülebilir; fakat asla affedilemez ve büyük sayılamazlar.”

¹ Mısır Hidivi'nin oğlu İbrahim Paşa (y.n.)

² Kendisini Ortodoksların hâmisî olarak gören Rusya Kudüs ve civarındaki Hristiyanlarca kutsal kabul edilen mekânların Ortodoksların yönetim ve denetimine verilmesini ve buraların özerk yönetimle idare edilmesi için nota vermişti. (y.n.)

“Sultan Aziz’in tahttan indirilmesi ise, devrimciliğe özenen, Reşid Paşa’yı taklide kalkan, Anayasa ile her sorunun halledileceğine inanan bir acayıp zihniyetin eseridir. Nitekim Midhat Paşa, *Constitution Kanunu*’nun (Anayasasının) her derde deva olduğunu, Avrupa’daki teknik gelişmenin bile onun sonucu bulunduğunu, Meşrutiyet’in ilânıyla Osmanlı Devleti’nin bir anda İngiltere kadar kuvvetleneceğini yazmıştır.”

“Bu ne garip zihniyettir efendim! Son vak’anüvis (zamanın olaylarını kaydetmekle görevli devlet tarihçisi) Abdurrahman Şeref de, henüz hukukta öğrenci iken, birçok aydın gibi aynı görüşte olduğunu yazmaktadır.”

“Nitekim biz de aynı hataya düştük ve ‘bir mükemmel anayasa yapılırsa, Türkiye’nin Almanya veya İngiltere düzeyine geleceğini’ sandık. Ne yapalım ki, Türk aydınının çok yanlış ve köklü eksikliklerinden biri de, bazı kavramlarda sihirli bir güç tasavvur etmesidir. Tabii bu, aydının kendine yabancılaşmasından doğmaktadır. Çünkü kendine yabancılaşma, millî ölçüyü kaybetme demektir. Millî ölçüyü kaybeden kimse ise, dış ve iç politika olaylarını, kendi milletinin çıkarlarına uygun bir şekilde değerlendirmekten yoksun olan adam demektir.”

“Acayıpliğe bakın ki, tam yüz yıldan beri *anayasa* meselesiyle uğraşıyoruz! Delinin bilmem nesiyle oynadığı gibi, *anayasa* ile oynuyoruz. *Kanun-ı Esâsi*’leri (Osmanlı dönemi Anayasası) *Teşkilât-ı Esâsiye Kanunları* (Cumhuriyet dönemi anayasası), *Anayasa*’ları, bunların değişiklikleri izleyip durmakta... Bu bize ne getirdi? Hiç... Hâlâ yanlıştan vazgeçtiğimizi söyleyebilir miyiz?”

“Sultan Aziz’in tahttan indirilmesi ve şehit edilmesi devlette ciddi bir karışıklık meydana getirmiş; bir kavimler karışımından ibaret olan Millet Meclisi (Meclis-i Mebusan) ise, durumu büsbütün kötüleştirmiştir. Türk’ün çı-

karlarının böyle bir meclisle korunamayacağı kanısında olan Sultan Abdülhamid, 'ya Meclis, ya Devlet' şıklarından birini tercih etmek zorunda kalmış ve elbette *devleti* tercih etmiştir.”

“Bir takım sorumsuz kişilerden ibaret olan, *Jön Türk* diye anılan ne idüğü belirsiz ve millî kültürden kopuk aydınlar 'hürriyetimizi zorla elimizden alan despot kızıl sultan' diye ona çatmışlardır. Canım, devlet mi önemli, yoksa hürriyet mi? Devlet olmadıktan sonra, hürriyeti ve meşrutiyeti ne yapacaksın?”

“Nitekim 12 Mart'ta da, Cumhurbaşkanı ve Kuvvet Kumandanları *demokrasi - hürriyet - anarşi* ile *düzen ve devlet*'ten birini tercih etmek zorunda kalmışlar ve tabii ki, ikincisini seçmişlerdir.”

“93 Savaşı felâketle sonuçlanmış; Türkiye'nin kendisinden başka kimseye güvenmemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Hele kavimlerin alınıp satıldığı bir bezirgânlar çarşısı diye anılan *Berlin Kongresi* ve anlaşması, Türkiye'yi bir sürü sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Akdeniz dengesi sorunu, Kıbrıs'ın üs olarak İngiltere'ye verilmesi, Mısır sorunu, Tunus ve Trablusgarb problemleri, Makedonya davası, Ermeni sorunu bunların başlıcalarıdır.”

“Batı devletleri, Türkiye'yi altından kalkılması güç olan bu problemlerle baş başa bırakmışlar; ne onmasını, ne de ölmesini istemişler; taksim edilmemizi arzulamışlardır. Gözlerini diktikleri en yağlı parçayı koparmak hususundaki açgözlülükleri, bizim için bir 'açık arttırma' (müzayede) konusu olmuş; devletlerarası rekabetlerden yararlanma imkânımızı artırmıştır.”

“O sırada Sultan Hamid gibi bir dış politika üstadının başımızda bulunuşu hakikaten bir talihtir.”

“Fakat dışarıda Kahire, Paris ve Londra gibi yerlerde çöreklenen, aymazlığı nispetinde kirli, şüpheli de görünen *Jön Türk* faaliyeti ve yayınları, yeniden *hürriyet, seçim ve parlamento* istemeye başlamış; *93 Anayasası* hayata geçirilirse her sorunun halledileceği gibi yanlış bir kanaate saplanmıştır. Bunun Rumeli'deki genç subaylar arasında maya tutması yeni bir ihtilâle sebep olmuştur.”

“Ancak 19. yüzyıldan itibaren başlayan ve *aydınlarımız* ile *halk* arasına gittikçe şiddetlenen bir ayrılık sokan garip bir cinnete kapılmıştık. Subay ve asker için *hürriyetin* anlamı ne idi ki? *Bireysel hürriyet* zaten vardı, *siyasî hürriyet* ise devleti batırırdı. Sırp'a, Bulgar'a, Rum'a özenmenin gereği neydi?”

“Bununla beraber, bu cinnet rüzgârına millî görüşten uzaklaşmış *aydınlar* ve *azınlıklar* kapıldılar.”

“Elinden en büyük kuvvetin, yani subayın ve ordunun kaydığını gören zavallı Sultan Hamid ne yapabilirdi? Suyun akıntısına uyup, sarhoşluğun geçmesini bekledi. Fakat bu sarhoşluk geçmedi. Bundan hâlâ kurtulduğumuzu da söyleyemeyiz. Neticede *düzeni* temsil eden Abdülhamid indirildi. Devlet, aydınları ve idarecilerinin şaşkınlıkları yüzünden çıkan, bir dizi iç karışıklıklarla ve isyanlarla karşılaştı. Ordu, Yemen'den Arnavutluğa kadar koştu durdu. İç karışıklıklar, parti mücadeleleri, azınlık hareketleri alabildiğine fazlalaştı.”

“İçerdeki düzen bozukluğu dış düşmanların iştahını kabarttı. İtalya Trablusgarb'a saldırdı. Fırsat gözleyen Balkan devletleri, kısa bir süre içinde Rumeli'deki arazimizi işgal ettiler. 500 senelik yurdumuzu yani Rumeli'yi kaybettik.”

“Bunun dünya dengesindeki yansıması I. Dünya Savaşı şeklinde belirdi. *Çanakkale, Kutülammare, Gazze* gibi galibiyetlere rağmen, Osmanlı Devleti yenildi.”

“Mütareke (silâh bırakışması) filân derken, bir de baktık ki Yunan vatanımıza saldırmaya kalkmış! *I. Dünya Savaşı*'nda bir milyon iki yüz bin asker çıkaran Türkiye, bir - iki yüz bin asker silâhlandırarak Yunan'ı *Sakarya*'da yendi.”

“Bu başarıda en önemli nokta, *aydınlı ahalinin*, birlikte hareketi idi. Aydın, ahalinin manevî ve millî büyük değer ve kıymet hükümlerine uygun hareket etmiş, boyun eğmişti. Bu nedenle mücadele, hakikaten millî idi. Mücadelenin şairi de, ne Mehmed Emin, ne Gökâl'ı; Âkif'ti. İslâmî gayret ve millî heyecan, milletin bütün kudretini savaş meydanına dökmüş ve zaferi sağlamıştı.”

“Sonra yeni devrimler dönemi başladı. Halk ve aydın kesin olarak birbirinden ayrıldılar. Millete mâl olmuş görüş ve inanışlar, kaka addedildi. *Teşkilât-ı Esasiye* Kanunundaki (Anayasa) değişikliklerle uğraşıldı. İsmi *Anayasa* oldu ve bütün maddeleri, yeni 'tilciklere' uyduruldu. Moğolca “tay” larla *Şûray-ı Devlet “Danıştay”, Divân-ı Muhasebât “Sayıştay”, Mahkeme-i Temyiz “Yargıtay”, Meclis “Kamutay”* yapıldı. Kurultaylar, Kamutaylar, Şarbay'lar, Kamunbay'lar birbirini kovaladı. Bunlarla bir şey yaptığımızı zannettik. 1950'de yeniden 1924 *Teşkilât-ı Esasiye* Kanununun lisasına dönüldü.”

“1946'dan beri başlayan çok partili devrede parti mücadelesi, Meşrutiyet Devri'ndeki şekline büründü. On yıllık devrede, düzenin bozukluğunu, çift meclis, Anayasa Mahkemesi, bağımsız mahkemeler, bağımsız üniversite ve hürriyet sloganlarını dinledik.”

“Ne gariptir ki, bu teklifler, birinci Meclis'teki ikinci

grubun teklifleri idi. Yani İsmet ve Kemal Paşalar'ın muhaliflerinin teklifleri... 1960'a kadarki devrede ise, bunu isteyen İsmet Paşa oldu!"

"1960'da, konuşmaması, sessiz ve tarafsız kalması gereken Ordu'yu politikacılar konuşturdular. Biz (askerler) konuşunca da, tabiatıyla herkes sustu..."

"Biz böyle bir süreçten geliyorduk."

"On yıldır işlenen boş sloganlarda, herkes bir şey var sanıyordu. Ortamı onlar hazırlamışlar, rayları onlar döşemişlerdi. Biz, ister istemez o raylar üzerinde yürüdük. Bu gidişe karşı olup, millî görüş ve anlayışa yaslanmak ihtiyacını duyan birkaç arkadaşla birlikte saf dışı bırakıldık."

"Toplumsal ve siyasî hareketlerde, olayların aldığı anlık görünüş, her zaman önemlidir. Bununla ters düşenler, esasta ve hakikatte, doğru düşünmelerine ve haklı yolda olmalarına rağmen, aynı âkıbete uğrarlar."

"1961 Anayasası'nda, daha önce İkinci Grup'un, yani Kemal ve İsmet Paşalar'ın muhalifleri olanların, görüş ve anlayışlarına uyuldu. Bunun ne sonuç verdiği meydandadır."

"27 Mayıs, Türkiye'nin ve yakın tarihimizin, önemli dönüm noktalarından biridir. Kendinden evvelki devrim hareketlerinin bir devamı gibi ortaya çıkmış olmasına rağmen, onlardan ayrıldığı noktalar da vardır. Bu son hareket son elli yıllık düzenin bütün zayıf yönlerini ve kesinlikle yürümediğini, yürüyemeyeceğini göstermiştir. Biz, aslında son elli yılın bir *bilânçosunu* yaptık. Bunda ak ile kara belli olmuştur. Yıkılan şu şahıs veya bu parti değildir. Aslında '*yürümeyen, yürümeyecek olan*'dır. Ömrünü tamamlamış ve bitmiş olan bir şey vardır. Esas önemli olan bunu görmektir. Ölüyü yaşatmaya çalışmak abesle meşgul olmaktır... Fakat bunu arkadaşlar anlamadılar."

“Bu hareketin önemli bir noktası da, millî bir kurum olan Ordu adına yapıldığı için taraflı olmaktan tamamen uzak olması gerekliliği idi. İlk anda buna uyuldu. *Demokrat Parti* idarecileri için, *sayın*’lı ifadeler kullanıldı. Fakat işe taraflı politikacılar karışıkça, bu büyük ve zorunlu millî anlayıştan da uzaklaşıldı. Oysa bu hususta çok duyarlı olmak gerekirdi... Ne ise...”

“Dediğim gibi ben, 27 Mayıs hareketini, böyle uzun bir gelişimin içinde değerlendiriyorum. Onu, son yüzyıl tarihimizin önemli dönüm noktalarından biri olarak görüyorum. Bana göre, Hareket, tam neticesini vermiş değildir. 1963’deki Kıbrıs olayları, solcu hastalığın yaygınlaşması ve *eyleme* geçmesi de, ikincil neticeler gibi görünüyor. Bu sebeple endişeliyim.”

“Türkiye, yol ağzındadır. Dünya dengesine uygun olarak *millî rotasına* oturabilirse, millî kültürünü yeniden canlandırıp, onun üstün ölçülerini temel alarak çağımızın tekniği ve ilmiyle ağır sanayiini kurarsa, eski büyük kudretine kavuşabilir. Bütün çalışmalarımız bunu gerçekleştirmek içindir.”

“Çok büyük felâketler geçirmiş, çok fecî belâlara uğramış, bütün bunlara karşı çok üstün yaşama azmi, direnci göstermiş bir milletiz. Bu yaşama azmi, direnci bizim geleceğe ümitle bakmamızı emreder.”

“Dünya siyaset sahnesinde, çok büyük kozlarımız vardır. Bunu iyi değerlendirmek gerekir. Bu değerlendirmeyi, halkıyla tek vücut olmuş aydınlara sahip milletler yapabilir. *Aydın*’ı ayrı, *halk*’ı gayrı toplulukların kârı değildir bu... Bana göre, Türk’ün “*çekiliş*”i (cezir’i) Sakarya’da bitmiştir. Yeni bir “*ilerleyiş*” “*dönüş*” (*med*) devrine girme çabasındayız. (Tıpkı denizlerdeki ‘gel-git’ (*med-cezir*) olayı, suların ‘yükselişi-çekilişi’ gibi.) Bu “*dönüş*”, “*yükseliş*” (*med*) olacak

ve Türk Milleti eski azametine kavuşacaktır. Bunun sancıları ve acıları içindeyiz.”

Onun hafızamda çakılı kalan bu sözleri, kendisinin ne büyük bir fikir ve hareket adamı olduğunu açıkça ortaya koymakta, benzeri az bulunur idealistliğine de ışık tutmaktadır.

Önemli bir harekete karışan bir adam düşününüz ki, bunun tarih içindeki yerini ve eleştirisini, son derece tarafsız bir tarihçi gibi yapabilmektedir. Devrimler tarihinde, bunun bir benzerini görmek çok az rastlanan bir şeydir. İnsan, onun yerine kendini koyup düşünürse, bu derece bir tarafsızlıkla hüküm yürütmenin kolay değil; mümkün bile olmadığını kabul eder. Burada “Peki, ondaki bu büyüklük nereden geliyordu?” sorusu akla gelebilir. Buna “Herhâlde çok yüksek olan tarih bilinci, büyük devlet ve millet kavrayışından” cevabı verilebilir.

Nitekim o, hareketlerinde, çok yüksek olan büyük devlet ve millet düşünce ve kavrayışına dayanırdı. Bu düşünce ve kavrayış ise içi boş kavramlara yaslanarak çalışmaz; tarihten çıkan, sağlam ve değişmez verilere dayanırdı. Bu yüzden konuşmalarında, daima tarihe gider-gelir; günümüzdeki olayları geçmişteki kökenlerine yaslayarak, geleceğe ait hükümler çıkarırdı. Onun çıkardığı bu hükümleri de, yeni olaylar pekiştirirdi. Bu sebeple, uzak görüşlü ve olayları derinlemesine değerlendiren bir adam olarak görünürdü. Ona bu çok yüksek kavrayışı, büyük devlet ve millet bilinci ile “fena fi'd-devle ve'l mille” olmuş (devlet ve millet kavramında erimiş yok olmuş) bir büyük “devlet adamı” demek doğrudur. Evet, devlet ve millet kavramlarında erimiş; bunlardaki büyük ölçü ve sırlara ermiş bir adam: Bir devlet ve millet velisi (ermişi).